
Институт за историја и археологија, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

УДК: 37.014.511:2(497.731)(091)”17”

м-р Кире Филев

РАЗВОЈОТ НА ПРОСВЕТНАТА ДЕЈНОСТ ВО ШТИП ПРЕД, ЗА ВРЕМЕ И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ

Кон крајот на XVIII и почетокот на XIX век, Турската Империја ја следат големи општествено-економски промени што биле резултат на силниот продор на капитализмот и создадените капиталистички односи.

Во феудална Турција занаетчиството и трговијата земале замав што условувало да се создаваат поволни услови за економското јакнење на градовите во Македонија. Со порастот на занаетчиството и трговијата во Македонија започнало да се оформува и македонското граѓанство, средина која на своите плеќи ќе го понесе и развојот на општествено-економскиот и културно-просветниот живот на Македонскиот народ во XIX век.

Во овој период на развој на Турската Империја, Штип се развил во еден од поголемите занаетчиски и производни центри. Штип бил прочуен по производството на шарлаган, кожи, казани, производи на терзискиот занает и сл. Освен занаетчиството и трговијата во Штип започнала да се шири и писменоста. Во почетокот на XVII век манастирите и црквите во Македонија биле центри на македонско-словенската писменост. Тука, освен што се чувала црковната книжевна традиција, туку се вршела и училишна функција-црковната просвета и образование. Така започнува просветната дејност не само во Штип туку во цела Македонија. Првото скалило од образованието биле т.н. ќелијни училишта (манастири), потоа, црковни ќелијни училишта (кога оваа улога од манастирите ја презела црквата) за да од средината на XVII век започнат со работа првите световни ќелијни училишта.

Да се задржиме малку на световните ќелијни училишта. Овие училишта произлегле од црковните училишта. До овој период наставата се одвивала во црквите. Подоцна овие училишта од црквите и манастирите се преселиле во македонските домови. Овие училишта сега нема да работат во црквите и манастирите, туку во приватни куќи. Ќе имаат учители световни лица. Училиштата ќе се отвораат по иницијатива на световни лица и во нивна издршка за работа ќе учествуваат родителите на учениците.

Дека навистина постоеле вакви училишта во Штип покажува податокот дека *„во почетокот на XIX век половина од граѓаните на Штип знаеле да читаат и пишуваат“*, тврди Петар Завоев во неговата книга „Град Штип“. Во Македонскиот алманах од 1940 година издание на ЦК на македонските политички организации од САД, Канада и Австралија стои: *„Уште пред 1793 година штипјани имале блгарско келијно училиште... Во Штип имало одамна келијно училиште, а од пред 100 години сето машко население било писмено“*.

Со порастот на бројот на световните келијни училишта растел бројот и на учениците во нив. Прв учител кој се споменува во Штип бил даскалот Крив Мано, за кого се знаело дека учителствувал во Штип некаде околу 1830 година.

Ова биле само почетоците на просветната дејност во Штип. Подоцна овие световни келијни училишта прераснале во општи келијни училишта. Кон крајот на 1840 година во Штип е отворено првото општо келијно училиште и прв учител бил Павле Грозданов.

Многу е значајна 1861 година за развојот на просветата во Штип. По покана од истакнати штипски граѓани во Штип да учителствува бил повикан познатиот учител од Велес Ѓорѓи Милетиќ. Милетиќ на полно го реорганизираше училиштето во Штип. Во наставната работа ја вовел Ланкхестерската метода, вовел нови предмети и користел наставни помагала во работењето. Истата 1861 година е отворено и првото женско училиште.

Според Ристо Кантарчиев, во неговата книга, „Македонското преродбенско училиште во Ново Село, Штипско, првото световно училиште датира од 1862 година, а до 1876 година се отвориле над 118 вакви училишта“.

Првото класно училиште во Штип го отворил Јосиф Ковачев. Тоа е од исклучителна важност зошто станува збор за специјално класно училиште. Преку него штипјани на најнепосреден начин ја започнуваат борбата за свое национално осознавање. Тоа претставувало брана против бугарската Егзархија и нивните пропаганди. Јосиф Ковачев бил основач на педагошкото богословско училиште во Штип.

Во развитокот на просветата во Македонија, педагошките идеи на Јосиф Ковачев имале и имаат значајно место. Роден во Штип во 1839 година, се школувал во келијно училиште во родниот град кај познатиот учител Павле Грозданов. Својата учителска работа ја започнал како многу млад на 16 години кога бил учител во Гнилање од 1855 до 1859 година. Овде за првпат доаѓа до судир со суштествените педагошки прашања на кои започнал да бара одговори. Сакајќи да ја надгради стекнатата педагошка

основа своето школување го предложил во Духовната семенарија во Белград. Стремежот кон повисоко образование го водел Ковачев кон понатамошни студии во Духовната академија во Киев. Тука престојувал четири години, од 1864 до 1868 година. Тоа е периодот на неговото формирање и изградување во комплетна педагошка личност, педагог и еден деец. Особено влијание на неговото образование има познатиот руски педагог Ушински чии дела ќе најдат широка примена во работата на Ковачев по неговото враќање во Македонија. Во 1868 година се враќа во Штип, поточно во Ново Село, каде што започнал да работи како учител. Веќе во 1869 станал главен учител на градот и ја започнал својата реформаторска педагошка работа. Во Штип започнал да размислува за поставување на македонските училишта врз нови и современи основи, за што основен услов бил кадарот. Затоа во 1869 година во Штип го основа Специјаното училиште кое ќе служи за производство на наставнички кадар. Ваквото училиште е прво од ваков тип во Македонија. Тоа е класно училиште и има два класа. Во ова училиште Ковачев за првпат ќе го воведо класниот и предметниот систем на наставна работа. Сите свои педагошки способности Јосиф Ковачев ги насочува на ова училиште и неговиот напредок.

Напоредно со ова Ковачев започнува и со својата творечка работа. Напишал и издадал буквар според звучниот метод. Ја објавил првата Школска педагогија. Покрај специјалното училиште, Ковачев во Штип оторил и неделно училиште за возрасни. Недостигот на школски простор, како резултат на зголемениот интерес за школување во двокласното училиште, Ковачев го решавал преку својот авторитет. Тој го заинтересирал граѓанството во Штип за изградба на ново училиште. Ова училиште било изградено за неполни две години, а го носело името на македонските просветители браќата Кирил и Методиј.

Иако придонесот на Јосиф Ковачев за развојот на просветата во Штип бил огромен, сепак на треба да се заборават и неговите современици кои исто така дале голем придонес во изградбата на просветната дејност во Штип. Не бил помал уделот кој во развојот на просветата го дале соработниците и следбениците на Ковачев, како: Димитар Грозданов, Коце Шекеринов, Александар Живков, Атанас Чепреганов и други. Во седумдесеттите години на XIX век со Ковачев работеле и: Михаил Ковачев (негов брат), Александар Поп Орушев, Манџуков и други.

За време на работата на Јосиф Ковачев во Штип започнале да се образуваат и жените. Градот на свој трошок испратил ученички во Габрово да се подготват за идни учителки. Меѓу нив биле: Сава Шекеринова, Анастасија Ковачева (сестра на Јосиф) и Славка Темелкова.

Големото ангажирање на Јосиф Ковачев направило сомнеж кај турските власти дека како човек може да биде опасен за турската држава. Затоа често бил прогонуван. Пред Руско-турската војна Ковачев работи во Прилеп. тогаш е затворен и одведен во солунскиот затвор од каде што по еден месец излегува и се враќа во Штип. По едногодишно прогонување во 1878 година го напушта Штип и оди во Бугарија, каде што живее и работи сè до својата смрт во 1898 година. По заминувањето на Ковачев од Штип за учител бил назначен Иван Каранов-Кратовец. По него биле повикани Димитар Павлов, Димитар Белајана, а до 1883 год. во Штип учителствуваат уште Константин Шекеринов, Александар Живков и Атанас Чепреганов.

Зад себе Ковачев оставил три значајни дела за педагошка работа: „Школска педагогија“, „Раководство на првоначелното обучение“ и „Български буквар устроен по звучната метода“. Секако, најважна е „Школска педагогија“, прв учебник во Македонија од таков вид од македонски автор. Како што вели и Ковачев во книгата „Школска педагогија“ претставува вид методолошки водич за учителите и управителите на училиштата.

И покрај силните странски влијанија во Македонија и во Штип, педагошката дејност не замрела. По заминувањето на Јосиф Ковачев неговата работа ја продолжиле неговите соработници кои дале голем придонес за развојот и зачувањето на училиштата во Штип. Штипските учители и јавно се судирале со странските пропаганди во Македонија, како што се грчката, српската и бугарската пропаганда. Борбата со Бугарската егзархија била извонредно тешка и исцрпувачка. Подоцна учителската дејност продолжила во услови на силната револуционерна дејност. Револуционерниот дух особено ќе се почувствува со доаѓањето на Даме Груев, а подоцна и на Гоце Делчев заедно со Туше Деливанов како учители во штипско Ново Село. Овде покрај овие истакнати револуционери учителствувале и Ристо Ѓурков, Ѓошо Горчев, Славко Арсов, Александар Поп Орушев, Мише Развигоров и други. Со доаѓањето на Гоце Делчев во Штип, во учебната 1894/1895 година заедно со Туше Деливанов и Даме Груев, во Штип започнала организирана работа на учителите.

Во услови на силни странски пропаганди, во услови на силна револуционерна дејност, школството во Штип продолжило да работи и да се развива сè до ден-денес кога Штип е модерен град со неколку основни и средни училишта, со модерен Универзитет кој го продолжува делото на старите штипски учители и произведува модерни наставни кадри од сите области на науката и уметноста.

Користена литература

Трајко Донеv: Развојот на школството и просветата во Штип и Штипско,
Штип 1997

Астибо I-XX век

Dragan Taskovski: Radzanje makedonske nacije

Штип низ вековите, книга прва, Штип 1986

